

Вікторія Добровольська, Світлана Місевич

Херсонська державна морська академія

Проблема ксенофобії в історико-філософському дискурсі

В даній роботі розглядається проблема ксенофобії в історико-філософському дискурсі. Автори наголошують, що останнім часом досить актуальним питанням, яке потребує нагального вирішення, є проблема ксенофобії. Певні явища, а саме: нетерпимість, дискримінація, ворожість, інтолерантність, що є проявами ксенофобії, зараз є досить поширеними у суспільстві. Автори також не залишилися байдужими до цієї проблеми, бо це є деструктивним проявом діяльності суспільства, певних груп, людини тощо. Основною метою дослідження постало здійснення аналізу осмислення проблеми ксенофобії та її складових у античній та середньовічній філософській спадщині. Автори наголошують, що в структурі категорій «ксенофобія» та «толерантність» лежить бінарна опозиційна система розрізнення «свій-чужий». Дослідники прийшли до висновку, що єдиного визначення поняття «ксенофобія» у сучасній науці не існує. Виходячи з сучасних трактувань даного явища, згідно з його ознаками, автори скорелювали категорії проблеми ксенофобії з феноменом «чужого», проблемою феноменології, яка стала предметом роздумів багатьох філософів. Проаналізувавши певний етап історії людства, зазначили, що проблема відношення до «іншого», «чужого» турбувала людей завжди. У роботі розглянуто формування та сутність цієї опозиції на прикладі середньовічної філософії та філософії епохи Відродження. Зроблено висновок, що поняття ксенофобії є достатньо складним, багаторівневим та не має уніфікованого підходу в сучасному науковому дискурсі щодо його визначення. Крім того, питання ксенофобії, її критерії та способи подолання дійсно є проблемою не лише у науковому дискурсі, але й постає як загроза у соціокультурному бутті сучасної людини. Толерантність, інтолерантність, терпимість – це ті дефініції, які зараз вживаються разом з поняттям ксенофобії у сучасній науці. Важливим результатом дослідження є те, що зазначена проблема в античній та середньовічній філософії є латентною, та має вигляд трактування відношення та співіснування категорій «я» – «інший» або «свій» – «чужий», запровадження «міри», як межі дотичності системи поглядів, цінностей тощо. Генеза осмислення проблеми ксенофобії сягає й далі та має перспективи подальших досліджень.

Ключові слова: ксенофобія, толерантність, «свій-чужий», «Я – Інший», «Я – Чужий», інтолерантність, соціокультурне буття

Viktoriiia Dobrovol'ska, Svitlana Misievych

Kherson State Maritime Academy

The problem of xenophobia in historical and philosophical discourse

The problem of xenophobia in historical and philosophical discourse has been considered. It has been emphasized by the authors that the problem of xenophobia has recently become a rather acute issue that needs to be addressed urgently. Certain phenomena are quite common in society, namely: intolerance, discrimination, hostility, intolerance, which are the manifestations of xenophobia. The authors also did not remain indifferent to this problem as it is a destructive manifestation of the activities of society, certain groups, people and so on. The main aim of the study is to analyse the understanding of the problem of xenophobia and its components in the ancient and medieval philosophical heritage. It has been emphasized that in the structure of categories "xenophobia" and "tolerance" lies the binary opposition system of distinguishing "similar and different". There is no single definition of "xenophobia" in modern science. The modern interpretations of this phenomenon have been considered by the authors, its signs and correlated categories of the problem of xenophobia with the phenomenon of "foreign" have been studied, the problem of phenomenology, which has become the subject of reflection of many philosophers, has been described. A certain stage in human history has been analysed and it has been noted that the problem of attitude to the "other", "different" has always worried people. The formation and essence of this opposition has been considered on the example of medieval philosophy and philosophy of the Renaissance. It has been concluded that the concept of xenophobia is quite complex, multilevel. There is no unified approach in modern scientific discourse on its definition. In addition, the issue of xenophobia, its criteria and ways to overcome it is really a problem not only in scientific discourse, but it also appears as a threat to the socio-cultural life of modern man. Tolerance, intolerance are the definitions that are now used in conjunction with the concept of xenophobia in modern science. This problem in ancient and medieval philosophy is latent. It has the form of interpretation of the relationship and coexistence of the categories "I" - "other" or

"similar" - "different", the introduction of "measure" as the limits of the system of views, values and so on. The genesis of understanding the problem of xenophobia has prospects for further research.

Keywords: *xenophobia, tolerance, "similar - different", "I - other", "I - stranger", intolerance, socio-cultural existence*

Вступ.

Сучасне суспільство переживає зміни в усіх сферах свого життя, в економічній, політичній, культурній сферах відбувається радикальна зміна ціннісної парадигми людства. Суспільство є системою динамічною, воно постійно змінюється та, відповідно, змінюється людина з її поглядами, настроями, світоглядом. Останнім часом важливою проблемою, яка потребує вирішення, постає проблема ксенофобії. Відомі слова американського філософа Джорджа Сантаяни «Той, хто не пам'ятає свого минулого, приречений на те, щоб пережити його знову» зараз звучать як вирок.

Ксенофобія, що в собі містить страх, часто трактується у сучасній науці як вроджений інстинктивний захист і оцінюється статично. Але, проаналізувавши сучасні реалії, шляхи, прояви ксенофобії, чи можна стверджувати, що в її основі лежить страх? Закономірно, що з часом відбувається наповнення понять, з'являються нові ознаки та прояви. Але, яким чином у сучасному світі, в умовах глобалізаційних процесів, доступу до інформації, коли можна легко дізнатись біографію, особливості характеру, традиційну поведінку іншої незнайомої людини, яка знаходиться навіть на іншому континенті, звідки з'являється так званий страх перед чужим? Можна говорити про те, що ксенофобія не є страхом, а більше є продуктом цього, так званого страху, що породжує агресію.

Здавалося, що багатий негативний досвід проявів ксенофобії в історії людства не дозволить повторитись цьому знову, але, на жаль, сьогодні проявів ксенофобії дедалі більше серед звичайних пересічних людей. Яскравим прикладом є інформаційне середовище, зокрема соціальні мережі, де нетерпимість, ворожість, інтолерантність є досить поширеними явищами.

Мета дослідження.

Основною метою дослідження є

визначення проблеми ксенофобії та її складових у античній та середньовічній філософській спадщині.

Ступінь розробленості теми.

Дана проблема має неабиякий інтерес у дослідників, адже знаходиться на перетині таких наук, як соціологія, філософія, психологія, етика тощо. Проблема ксенофобії та її складові неодноразово ставали об'єктом вивчення в різних областях наукового знання. У цьому зв'язку слід відзначити праці вітчизняних науковців, таких як: Кобзін Д.О., Шейко Р.В., Мартиненко О.А., Белоусов Ю.Л., Джужа О.М., Закалюк А.П., Кудрявцев В.М., Литвинов О.М., Бандурко О.М. Заслужують уваги праці закордонних філософів, таких як Фельде В.Г., Тихвинський П.Н., Шевченко О.М., Хабенська Є.О., David Miguel Gray, Clevis Headley, Ronald R. Sundstrom.

Теоретико-методологічну базу роботи становлять такі загальнологічні методи як систематизація, аналіз, синтез, дедукція. У ході дослідження застосовувався порівняльно-історичний метод з метою виявлення і співставлення ступеню осмислення проблеми ксенофобії у філософській спадщині, визначення її тенденцій розвитку. Разом з зазначеними методами застосовувався герменевтичний метод як засіб для змістовної інтерпретації та аналізу філософських, наукових текстів, концепцій стосовно проблеми ксенофобії та її складових. Феноменологічний метод у вигляді феноменологічної конструкції використовувався при дослідженні ксенофобії у соціокультурному бутті.

Наукова новизна даного дослідження полягає у філософському осмисленні проблеми ксенофобії та її складових, зміщенні акцентів у сучасному дискурсі на осмислення проблеми ксенофобії крізь призму основної категорій «свій» - «чужий».

Результати дослідження.

Саме поняття ксенофобії відносно нове, але як явище існує рівно стільки,

скільки існує людина. Це поняття немає уніфікованого визначення, й трактується по-різному відносно тієї чи іншої проблеми, того чи іншого об'єкту. У широкому значенні воно вживається як страх перед незнайомим та локально відносно ситуації в межах певної групи, наприклад як антисемітизм, гомофобія тощо. Спробуємо звернутись до генези філософського знання та знайти витoki стурбованості цієї проблемою людини. Наскільки в ті чи інші часи розуміли це явище? Як трактували? На всі питання ми спробуємо знайти відповідь, здійснивши аналіз спадку античної та середньовічної філософії.

Щоб розібратись з предметом проблеми дослідження, спробуємо простежити розуміння сучасною наукою такої дефініції як ксенофобія. Отже, великий тлумачний словник української мови трактує дане поняття як хворобливий стан, що проявляється у нав'язливому страху перед незнайомими людьми; ненависть до чого-небудь, кого-небудь незнайомого, чужого; ворожість або страх по відношенню до іноземців (Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2005).

На думку Панченко Є., ксенофобія постає явищем негативним і собою являє емоційно насичене ставлення суб'єкту до певних людських спільнот та їх окремих представників – «чужинців», «інших», «не наших». Вона проявляється у відповідних соціальних установах суб'єкта, забобонах і упередженнях, соціальних стереотипах, а також у його світогляді в цілому (Панченко, 2017, с. 44).

Поняття ксенофобії є достатньо складним по своїй структурі та має багато похідних ознак, які також піддаються філософському осмисленню. Нетерпимість, непримирненість, інтолерантність як антиподи толерантності сьогодні увійшли в повсякденну лексику. Дані явища з часом отримують нове забарвлення, з'являються нові види та форми проявів ксенофобії по відношенню один до одного. Дана проблема активно обговорюється сучасними політиками, економістами-стратегами, психологами, філософами з метою налагодження хаосу, який панує сьогодні у пандемічному світі.

Окрема мова про інформаційний світ, де прояви ксенофобії є дещо частішими і антигуманними. Ми вважаємо, що в цій ситуації існує рішення - сприяти формуванню толерантних установок у суспільстві, що є превентивними заходами, пов'язаними з попередженням недопущення проявів ксенофобії.

В структурі категорій ксенофобія та толерантність лежить бінарна опозиційна система розрізнення «свій-чужий».

У філософському дискурсі опозиція «свій – чужий» розкривається в сфері свідомості Я як «Я – Інший» і набуває фундаментальний характер в ХХ столітті. Філософія з точки зору представників феноменології, екзистенціалізму, філософської антропології розглядає опозицію «Я – Інший», за допомогою якої розкриває структури суб'єктивності і внутрішнього світу людини. Якщо в інших, відмінних від філософії сферах культури існує безліч чинників розрізнення «свого» і «чужого» (етнічний, політичний, релігійний і т.д.), то філософія визначає Іншого як відмінного від Я. Суб'єктами опозиції стають Я і поза цього Я постає Інший. Саме Я конститує цю опозицію. Опозиція «Я – Інший» не тотожна опозиції «свій – чужий» і не синонімічна їй, але похідна від неї в області свідомості Я (Фельде, 2015, с. 50-51)

Отже, єдиного визначення поняття «ксенофобія» у сучасній науці не існує. Але можемо говорити про те, що дане явище є деструктивним проявом діяльності суспільства, певних груп, людини тощо.

Проаналізувавши спадок філософії, до ХХ століття ми не знаходимо самого поняття ксенофобії у працях філософів. Виходячи з сучасних трактувань даного явища, згідно з його ознаками можемо скорелювати проблему ксенофобії з феноменом «чужого», проблемою феноменології, яка стала предметом роздумів багатьох філософів.

Проблема відношення до «іншого», «чужого» турбувала завжди. У Стародавній Греції відомі філософи пояснювали такі категорії та описували у своїх працях, зокрема Аристотель та Платон. Крім того, античні філософи усвідомили необхідність концептуалізації «чужого» або «іншого»

(наприклад, діалог Платона «Софіст») (Фельде, 2015, с.50)

Аристотель у своїй теорії справедливості останню розумів як таку, що спочиває на деяких ненормативних підставах. Ненормативні підстави справедливості можна визначити як ті об'єктивні обставини, при наявності яких тільки і може мати місце норма справедливості. Справедливість має місце там, де присутні відносини між людьми, об'єктивно вимагають заходи і пропорції. Це трапляється щоразу, коли люди, які прагнуть до свого блага, вступають в кооперативні відносини один з одним. Міра – основна категорія регулювання взаємовідносин один з одним (Кашников, 2001, с.97).

У роботі під назвою «Про блага і зло» Аристотель наводить такі пояснення: «Hubris - це несправедливість, яка полягає в тому, що людина отримує задоволення для себе, принижуючи тим самим гідність інших». Несправедливо звеличувати себе, принижуючи інших. Тут також порушується міра, але страждає не добробут іншої людини, а його самооцінка (Кашников, 2001, с.105).

Таким чином, проблеми прийняття, терпимості, толерантності полягли в основу етичних роздумів давньогрецьких філософів. Проблема справедливості впливала через дискримінацію, нетерпимість, приниження тощо.

Толерантність є умовою існування сучасної опозиції «Свій – Чужий». Ми погоджуємося з думкою дослідниці В.Г. Фельде, що філософська опозиція «Свій – Чужий» трансформується в опозицію «Я – Інший», причому Інший постає перед Я в трьох аспектах: Інший як Я, Інший як Ти, Інший як Він. При цьому Я може бути проекцією Іншого, або Інший може формуватися на основі пізнання Я (Фельде, 2015, с. 11).

Опозиція «Свій - Чужий» може породжувати конфліктні ситуації, тобто конфлікт виступає як форма виявлення, накопичення, зіткнення і вирішення протиріч між «Своїм» і «Чужим». Засобами або формами вираження можуть бути явища фанатизму і екстремізму. Розробка превентивних заходів, сценарію вирішення

того чи іншого конфлікту є актуальною у наш час.

Основою конфлікту між Я та Іншим в філософському типі опозиції лежить інакшість Іншого, що провокує Я до пізнання і самопізнання, залишаючись при цьому принципово незрозумілою та непізнаною. З іншого боку, Я відчуває себе протилежним Іншому, що призводить до конфліктної ситуації. Конфлікт може бути у декількох варіантах: всередині Я, між Я та іншим Я, між Я і Іншим (Фельде, 2015, с. 87).

Опозиція «Свій-Чужий» лежить в основі всіх культур, які існують сьогодні, і які існували у різні історичні періоди. У давні часи людина спочатку зрозуміла себе як частина певної спільноти, побачила «своїх» як протилежність іншим людським колективам - «чужим», а вже потім виникла індивідуальна свідомість окремої людини (Дубоссарская, 2008, с.167).

Дубоссарська М.Л. підкреслює, що Інший – це не один із Своїх, він принципово інший, ніж Свої, тому відрізняється від них (Дубоссарская, 2008, с.170-171). Якщо порівнювати Чужого та Іншого, то останній не несе, на відміну від Чужого, вже самим фактом свого існування загрозу існуванню Своїх. Саме тому, Інший частіше викликає у суб'єкта зацікавлену увагу, а Чужий – дуже часто відчуження і агресію. Ці емоції виникають не під час знайомства, а в процесі намагання зрозуміти глибинні причини несхожості трикутника: Інший – Я – Свої. Модель взаємовідносин індивіда з представником іншої культури не є стабільною і може змінюватися в часі. В реальності в кожній конкретній ситуації, як правило, присутні обидві парадигми сприйняття, і можна говорити скоріше про тенденції переважання тієї чи іншої.

Отже, розглянемо формування та сутність цієї опозиції на прикладі середньовічної філософії та філософії епохи Відродження.

Середньовічна філософія розвивалася в лоні релігії як панівного світогляду тієї епохи, її найхарактернішою рисою був теоцентризм. Носіями знань було вузьке коло служителів церкви. Світської філософії не існувало. Звідси догматизм, авторитаризм і традиціоналізм цієї

філософії.

У цілому світ для середньовічної людини обмежувався простором її існування. Людина повинна була жити там, де вона народилася. Такі життєві норми сприяли укоріненню у свідомості середньовічної людини недовіри до всього чужого і незрозумілого. Все, що було за межами рідної домівки, сприймалося як «чуже» і «вороже».

Схожа ситуація спостерігалася і у світському житті. Поступово формувалась протилежність двох станів — духівництва і знаті, тобто служба у соборах та життя у замках, аскетизм і культ дами, релігійний екстаз і шляхетні вчинки. Ця споконвічна протилежність бере свій початок ще у соборах і замках, має продовження у містах, що розвиваються, вже як протилежність науки й економіки, щоб потім, на фінальному етапі історії, знайти своє завершення у боротьбі духу й влади (Вільчинський, 2018, с.17-18).

У середньовічних розмовах, сповідях і стражданнях простежується постійний конфлікт – зовнішній і внутрішній, що є головною рушійною силою філософських середньовічних трактатів. Персоніфікація особистості пов'язана із виникненням особистого внутрішнього світу, в якому борються добро і зло, дух і плоть, розум і почуття, суд совісті й свій закон (внутрішній логос як відображення Логосу Божественного). Цей світ закритий для інших людей, але абсолютно прозорий лише для Бога (Вільчинський, 2018, с.33).

Отже, своєрідністю способу філософствування в епоху феодалізму була його сполученість з релігійною ідеологією, заснованою на принципах одкровення і монотеїзму, тобто на принципах, загальних для юдаїзму, християнства і мусульманства, проте які за своєю суттю були чужі язичницьким релігіям і міфологічному світогляду. Ця фундаментальна залежність від релігійної ідеології визначала і специфіку філософських проблем, і вибір способів їх подолання.

Наприклад, християнський теолог і філософ Аврелій Августин поділив рід людський на два розряди: «один з тих людей, які живуть по людині, інший з тих, які живуть по Богу. Ці розряди ми

символічно назвали двома градами, тобто двома товариствами людей, з яких одному призначене вічно царювати з Богом, а іншому зазнати вічного покарання з дияволом. Але це вже кінець їх ...» (Августин, 1995, с.21).

В релігії догма непохитна. У філософському світогляді опозиція «Свій – Чужий» співвідносна з опозицією «Я – Інший» (Фельде, 2015, с.11). Ставлення до віри поділяє людей на вірян і атеїстів. Незважаючи на те, що межа між «своїм» і «чужим» в релігії позначається чітко, оскільки прописана в релігійних текстах, але навіть в середовищі віруючих люди не перестають поділятися на певні групи.

Релігія ділить світ на «своїх» і «чужих» в кількох площинах:

1. З сакрального виділяється священне. У площині священного Бог стає «своїм», а його антипод – «чужим».

Однак, не все так однозначно. З одного боку, Бог трансцендентний, він розташований в просторі іншого, потойбічного, «чужого», а Лукавий – князь світу цього, значить «свій». З іншого боку, простір Бога світлий, правильний, «свій», а простір Лукавого – темний, викривлений, «чужий».

2. За наявності зв'язку з Абсолютом вибудовується опозиція: релігійний («свій») – нерелігійний («чужий»). Причому, нерелігійний світ – це або світ міфу (до релігії), або мирський світ (виник у результаті секуляризації). Релігійний фактор виявляється вирішальним у постановці проблеми «свій» – християнин, «чужий» – «нехрист».

3. Далі розшарування відбувається ще й всередині «своїх». У площині релігійних «своїх» відбувається розподіл на одновірців («своїх») і іновірців («чужих»). Кордоном в цій площині виступає символ віри (credo).

4. У площині єдиновірців «своїх» виділяються грішник («чужий») і праведник («свій»). Гріх у даному контексті стає основою розмежування опозиції «свій – чужий» (Фельде, 2015, с.33-35).

У релігійному типі опозиції спостерігаються дві суперечливі тенденції: постійне формування і оформлення нових меж між «своїм» і «чужим» і прагнення

нівелювати, розтягнути, пересунути ці межі.

Наступний період в історії філософської думки – це Ренесанс (Відродження). Ренесанс можна охарактеризувати як протиставлення нового світогляду середньовічному схоластичному мисленню, ідеалом знання стає світське знання замість релігійного, паралельно з авторитетом Біблії визнається авторитет античної мудрості, переосмислюється християнська традиція. Для філософської думки цього періоду характерні: гуманізм, антропоцентризм, пантеїзм, антиклерикалізм, значна увага до соціальних проблем, соціуму, держави.

Ренесансний гуманізм — це повернення людини до її глибинного єства, повернення людині (homo) людяності (humanitas). Мислителі цієї епохи у своїх роздумах звертаються до людини, протиставляючи їй нелюдь — істоту, яка втратила свою сутність (homobestia), «нелюдська істота» (Вільчинський, Кучера, 2019, с.78).

Цей критерій протиставлення має давні корені. Уперше словосполучення *homohumanitas* (людина людяна) почали застосовувати стародавні греки на противагу *homobarbarus* (людина-звір). Проблема *humanitas* як прагнення до людяності, до створення умов для гідного людського життя розглядалася в епоху еллінізму. Тоді *homo humanus* мислився як еллін, носій грецької мови та усіх «грецьких чеснот», тобто, мовний критерій був домінуючим та визначальним. Всі, хто не вживав грецької мови (на той час навіть латиняни) були *homo barbarus* - люди-дикі, люди-звірі (варвари).

Отже, «відродження» можна визначити як свідоме звернення до іншої культурної традиції, до інших світоглядних установок, ніж ті, що домінують у власній культурі. В цей час підвищується попит на розумову працю, що зумовило зростання числа осіб «вільних професій». З'являється категорія людей, які називали себе «гуманістами», і це знаменувало народження світської інтелігенції на противагу духовному стану за доби Середньовіччя. Гуманізм став своєрідною модою, бути гуманістом означало бути сучасною (модерною) і «модною» людиною.

Власне, першим ренесансним філософом є Франческо Петрарка (1304–1374 рр.) – поет, шанувальник і пропагандист античної культури, засновник гуманістичного напрямку у філософії Відродження в Італії. Поняття «гуманізм» він розумів як усвідомлення людиною своєї унікальності та вміння жити насиченим життям, відкриваючи в собі власною діяльністю багатство закладених Богом смислів. А нагородою за таке життя буде безсмертя, але в земному сенсі - як слава та пам'ять прийдешніх поколінь. Людина повинна жити не для Бога, а для самої себе, мати свободу і право вибору. Людина повинна знайти себе, відкрити власну сутність, щоб об'єднатися з іншими людьми. Турбота про батьківщину та любов до ближнього найтісніше пов'язуються в філософії Ф. Петрарки з ідеями необхідності формування творчої особистості, внутрішнім самовдосконаленням людини, яке є передумовою будь-якої плідної діяльності на землі (Вільчинський, Кучера, 2019, с.80).

Основні свої ідеї він висловив у двох трактатах: «Про своє та чуже невігластво» і «Моя тасмниця». Франческо Петрарка протиставляє людей і небожителів, тобто говорить про те, що про Божественні справи нехай міркують небожителі, а люди як земні істоти повинні розмірковувати про земні, людські проблеми. Філософ підкреслює, що важливо пізнавати насамперед людину, бо пізнання Бога – справа небожителів, а людина сама не може пізнати Бога і тому повинна зосередитися на вивченні власної сутності. Тому Петрарка ставить акцент на пізнанні людиною самої себе, всього різноманіття своїх почуттів.

Цікавою є робота італійського гуманіста та політика Джанноццо Манетті (1396–1459) «Про гідність і вищість Людини» - своєрідний гімн людині, її красі тілесної та духовної. Автор намагається довести, що людина не протистоїть Богові, а є Його вищим творінням: тіло людини — найкраще з усіх творінь; людина з'явилась у світ для радощів, яких більше, ніж горя; етика насолоди виправдана, бо слугує підтвердженням існування людини й світу; людина прекрасна своїми діями та, завдячуючи їх цінності, вона може

очікувати потойбічного блаженства. Д. Манетті робить висновок, що людина - не тільки «співавтор» Бога, як вважав Петрарка, а й суперник останнього. Отже, це вияв антропоцентризму з усіма негативними світоглядними наслідками, що згодом поповнили європейську свідомість (Вільчинський, Кучера, 2019, с.81).

Таким чином, наступне століття з його релігійними війнами, соціально-політичними й національними конфліктами та проблемами дещо вгамувало надмірний оптимізм, властивий італійським гуманістам щодо виняткових можливостей людини для реалізації нею своїх природних здібностей з метою перетворення навколишнього світу на принципах розуму, любові та здорового глузду. Характерною рисою нової гуманістичної свідомості стала відмова від ідеї антропоцентризму, який заважав попередникам визначити справжнє місце людини у природі й суспільстві.

Висновки.

Поняття ксенофобії є достатньо складним, багаторівневим та не має уніфікованого підходу до його визначення в сучасному науковому дискурсі. Це означає, що питання ксенофобії, її критерії, способи подолання дійсно є проблемою не лише у науковому дискурсі, а постає як загроза у соціокультурному бутті сучасної людини.

Толерантність, інтолерантність, терпимість - це ті дефініції, які зараз вживаються разом з поняттям ксенофобії у сучасній науці.

Проаналізувавши підходи до визначення основних категорій проблеми

«ксенофобія» та «толерантність», можемо зробити такі висновки:

Ксенофобія:

1. є деструктивним поняттям, що притаманне особистості;

2. проявляється у негативному емоційному ставленні суб'єкта до певних людських спільнот та їх окремих представників – «чужинців», «інших», «не наших»;

3. її породжують відповідні соціальні установки, упередження, узагальнення, соціальні стереотипи, також ціннісні орієнтири певного світогляду;

4. крайньо негативне ставлення до будь-яких «інших», іншої раси, іншої соціальної групи, іншої статі, іншої наукової школи тощо.

Толерантність:

1. готовність особистості до сприйняття інших такими, якими вони є, взаємодія з ними на основі згоди;

2. має певні межі, ціннісна парадигма «іншого» ніколи не повинна порушуватись посяганням;

3. трансформується через інтерсуб'єктність;

4. певний спосіб співіснування груп в історії, боротьба, ефективна неагресивна соціальна взаємодія.

Проблема ксенофобії, як бачимо, у античній та середньовічній філософії є латентною та має вигляд трактування відношення та співіснування категорій «я» - «інший» або «свій» - «чужий», запровадження «міри», як межі дотичності системи поглядів, цінностей тощо. Генеза осмислення проблеми ксенофобії сягає й далі та має перспективи подальших досліджень.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Августин. О граде Божьем. *Філософія історії. Антологія*. Москва: Аспект Пресс, 1995. С.21.
- Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. та голов. ред. В.Т. Бусел. Київ, Ірпінь: Перун, 2005. VIII, 1728 с.
- Вільчинський Ю. Народження філософії із духу епохи: культурологічний зріз. Університетська кафедра. 2018. №7.С.7-36.
- Вільчинський Ю.М., Кучера Т.М. Філософія епохи Відродження та Реформації. *Філософія* / Ю.М. Вільчинський (керівник авт. кол.) та ін. Київ: КНЕУ, 2019. С.75-92. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/32421/pos_filos_19_r_5.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Гаврилюк Л.П., Куб'як Н.І. Виховання толерантності особистості як запорука попередження проявів ксенофобії у суспільстві. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Сер. Соціально-педагогічна. 2019. Вип. 32. С. 40-53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkp_sp_2019_32_6.

Дубоссарская М.Л. Свой – Чужой – Другой: к постановке проблемы. *Вестник Ставропольского ГУ*. 2008. № 54. С. 167–174. URL: <http://vestnik.stavsu.ru/54-2008/31.pdf>

Закалюк А.П. Концептуальні проблеми української кримінології (до розроблення Концепції розвитку кримінологічної науки в Україні на початку XXI ст.). *Право України*. 2001. № 9. С. 9-14, 20.

Кашников Б.Н. Концепция общей справедливости Аристотеля: Опыт реконструкции. *Этическая мысль*. Вып. 2. Москва: ИФРАН, 2001. С. 89–118.

Панченко Є. Етимологія ксенофобії в сучасній науковій літературі. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи: Матеріали XIII Всеукр. наук.-практ. конф.* – Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 42-46.

Фельде В. Г. Границы оппозиции «свой – чужой» в христианстве. *Электронный научно-методический журнал Омского ГАУ*. 2018. URL: <http://e-journal.omgau.ru/images/issues/2018/S05/00554.pdf>.

Фельде В.Г. Оппозиция «свой - чужой» в культуре: дис. на соискание учен. степени канд. филос. наук: 09.00.13 / Омск: 2015. 152 с. URL: https://omgpru.ru/sites/default/files/dissertaciya_felde_v.g.pdf

Фельдман О.Б. Ксенофобия в интеркультурных коммуникативных контекстах. *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2006. № 57. С.86-90.

Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/tolerance>

REFERENCES

- Avgustin. (1995). O grade Bozhem. *Filosofiyaistorii. Antologiya*. Moskva : AspektPress, p. 21 [in Russian].
Cambridge Dictionary. Retrieved from <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/tolerance>
- Dubossarskaya, M.L. (2008). Svoj – Chuzhoj – Drugoj: k postanovke problemy. *Vestnik Stavropolskogo GU*, 54, p. 167–174 [in Russian]. Retrieved from <http://vestnik.stavsu.ru/54-2008/31.pdf>
- Felde, V. G. (2018). Granicy oppozicii «svoj – chuzhoj» v hristianstve. *Elektronnyj nauchno-metodicheskij zhurnal Omskogo GAU* [in Russian]. Retrieved from <http://e-journal.omgau.ru/images/issues/2018/S05/00554.pdf>.
- Felde, V.G. (2015). Oppoziciya «svoj - chuzhoj» v kulture. (Dis. kand. filos. nauk). *Omskij gosudarstvennyj pedagogicheskij universitet*, Omsk, 152 p [in Russian]. Retrieved from https://omgpru.ru/sites/default/files/dissertaciya_felde_v.g.pdf
- Fel'dman, O.B. (2006). Ksenofobija v interkulturnykh komunikativnykh kontekstakh. *Mul'tyversum. Filosofskij aljmanakh*, 57, p. 86-90 [in Ukrainian].
- Ghavryljuk, L.P., Kub'jak, N.I. (2019). Vykhovannja tolerantnosti osobystosti jak zaporuka poperedzhennja projaviv ksenofobiji u suspilstvi. *Zbirnyk naukovykh pracj Kam'janecj-Podiljskogohe nacionalnogho universytetu imeni Ivana Oghijenka*. Ser. Socialjno-pedagoghichna. 32,p. 40-53 [in Ukrainian]. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkp_sp_2019_32_6
- Kashnikov, B.N. (2001). Konceptiya obshej spravedlivosti Aristotelya: Opyt rekonstrukcii. *Eticheskaya mysl*, 2. Moskva: IFRAN, p. 89–118 [in Russian].
- Panchenko, Je. (2017). Etymologhija ksenofobiji v suchasnij naukovej literaturi. *Ukrajinsjka mova v jursprudenciji: stan, problemy, perspektivy: Materialy XIII vseukr. nauk.-prakt. konf.* – Kyjiv: Nacionaljna akademija vnutrishnikh sprav, p. 42-46 [in Ukrainian].
- Velykyj tлумachnyj slovnyk suchasnoji ukrajinskoji movy. Busel, V. (Red.). (2005). Kyjiv, Irpinj: Perun, VIII, 1728 p [in Ukrainian].
- Viljchynskij, Ju. (2018). Narodzhennja filosofiji iz dukhiepokhy: kuljturologhichnyj zriz. *Universytetsjka kafedra*, 7, 7-36 [in Ukrainian].
- Viljchynskij, Ju.M., Kuchera, T.M. (2019). Filosofija epokhy Vidrodzhennja ta Reformaciji. *Filosofija*. Kyjiv: KNEU, p. 75-92 [in Ukrainian]. Retrieved from https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/32421/pos_filos_19_r_5.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Zakaljuk, A.P. (2001). Konceptualjni problem ukrajinskoji kryminologhiji (do rozroblennja Konceptiji rozvytku kryminologhichnoji nauky v Ukrajinі na pochatku XXI st.). *Pravo Ukrajinjy*, 9, p. 9-14, 20 [in Ukrainian].

Dobrovol'ska Viktoriia

Ph.D., Assoc. Prof. <https://orcid.org/0000-0002-5262-7425>, viado@ukr.net

Misevych Svitlana

Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0002-1051-4908>, sv_misevich@ukr.net

Стаття надійшла / Article arrived: 09.03.2021

Схвалено до друку / Accepted: 17.04.2021